

'C'EST MON GRANDPÈRE!'

Hoofdrolspeelster in Wim Costers *De barones en de dominee* is de adellijke Jeanette van Dedem Tot Den Berg. Geboren en getogen op een havezate te Dalfsen wordt zij verliefd op een niet-adellijke doch welgestelde jongeman. Zij trouwt met hem, waarna in haar nieuwe woonplaats Zwolle, het leven haar toelacht. Bovendien zorgt de geboorte van een meisje voor nog meer geluk. Na drie jaar komt er een abrupt einde aan deze zonnige periode: haar geliefde krijgt tuberculose en sterft niet lang daarna. Godvruchtig als zij van jongs af aan is – 'voortdurend sloeg zij [...] het oog op God' –, vindt ze troost en kracht in haar geloof. Ze ondergaat het overlijden als een beproeving. Het moet haar louteren, 'opdat ik eens bemoedigd heen mag gaan naar mijn eeuwige woning,' schrijft zij haar zuster. Ze wil dan ook niet te veel omkijken, maar haar leven snel weer oppakken. De mannelijke protagonist is Johannes Gerrit van Rijn, getrouwd en vader van vier kinderen. De Zwolse Hervormde Gemeente doet een beroep op hem, vooral omdat hij zo streng in de leer is. De 'confessionelen' aldaar zien in hem de dominee die tegenwicht kan bieden aan 'de vrijzinnigheid der zittende predikanten'. Dat doet hij dan ook met volle overgave. Iedere zondag beklimt hij de kansel van de Grote Kerk in het centrum van de stad en stort hij over de gelovigen hel en verdoemenis uit. De donderpreken vinden gretig gehoor, want van heinde en verre trekt hij 'een grote schare volgelingen aan, dames niet in de laatste plaats'.

Bewonderaars blijken ook van andere kerkelijke gezindten te zijn. Hij geniet zelfs zoveel bekendheid, dat er toneelspelers 'uit den lande' weleens met eigen ogen willen zien hoe hij erin slaagt zijn toehoorders te bezielen. Ook de barones raakt onder de indruk van de dominee. Als zij hulp biedt bij een aantal kerkelijke activiteiten, raken zij bevriend. Het contact neemt in intensiteit toe tijdens de ziekte en het sterfbed van haar echtgenoot. Van Rijn slaat geen moment over om haar bij te staan. Ook na het overlijden wipt hij voortdurend aan. Het kan bijna niet anders dan dat het 'veelvuldige verkeer bevreemding wekt' en 'niet onbesproken' blijft. Volgens een 'dienstmeid' duren de huisbezoeken soms een paar uur. Nog meer olie op het vuur gooit ze als ze zegt: 'Hij ging ook wel eens naar haar slaapkamer als zij zich daar bevond.' De geruchten gaan helemaal een eigen leven leiden als de barones tot tweemaal toe op medisch advies haar koffers pakt voor een kuur in Zandvoort en de dominee haar achterna reist. De eerste keer neemt hij zijn gezin mee; de tweede keer reist hij alleen. De familie ziet de omgang met lede ogen aan. Vooral Jeanettes schoonvader, die haar en haar dochter financieel bijstaat, maakt ernstige bezwaren. Hij schrijft zelfs de predikant aan over 'de veelvuldige contacten'. Maar die rechtvaardigt zich met de woorden van de apostel Jacobus, dat voor God 'de zuivere en onbevleete godsdienst' uit 'het belangeloos bezoeken van verdrukke weduwen en wezen' bestaat. De tekst mag dan wel letterlijk uit de Bijbel komen, ze

overtuigen haar schoonvader, vooraanstaand lid van dezelfde kerk, niet. Vervolgens raakt de barones na nieuwe beschuldigingen aan haar adres gebrouilleerd met hem. Het verwijt 'dat zij langs de weg der zinnelijkheid' de dood van zijn zoon heeft veroorzaakt, doet de deur voor altijd dicht. Ook de verstandhouding met haar eigen vader, zuster en twee broers – haar moeder verloor ze al op jonge leeftijd – bereikt een absoluut dieptepunt. Zij vrezen dat de gerespecteerde familienaam door het slijk wordt gehaald, nu de wildste verhalen de ronde doen. De 'fielt', 'huffer', 'schoft', 'schurk', 'vlerk'! Ze zijn hem liever kwijt dan rijk, wat ze haar overduidelijk laten merken. Maar ook de bemoeienis van haar eigen familie sorteert een averechts effect. Zij blijft haar dominee trouw... Het plot lijkt vervolgens steeds meer op een Hollywoodkraker als de barones in verwachting raakt – een toestand die uiteraard geheim moet blijven. Tot twee maanden voor de bevalling verbergt zij haar zwangerschap. Dan neemt ze de trein naar de Côte d'Azur, de dominee in haar kielzog. Daar baart ze een zoon, die tegen een ruime vergoeding aan een Frans echtpaar wordt afgestaan. Na een half jaar afwezigheid keren ze terug in Nederland in de hoop dat het rumoer rond hen is verstomd. Maar niets is minder waar. Nieuwe geruchten doen de ronde. Men is erachter gekomen dat zij in Frankrijk een kind op de wereld heeft gezet van wie de dominee de vader is en dat zij er, in een katholiek land nota bene, afstand van hebben gedaan.

Uiteraard ontkennen beiden de 'aantijging', maar ze worden niet geloofd. Er volgt een halfslachtig onderzoek en een aanklacht tegen de dominee. Weliswaar krijgt hij vrijspraak, maar dan zit zijn hechtenis van negen maanden er al op. Ook de overige verwickelingen passen in het scenario van een vijfsterrenfilm. De landelijke pers die zich met de kwestie bemoeit, waardoor zij 'publieke figuren' worden; Multatuli die zijn pen ten faveure van de barones slijpt; de strijd om het voogdschap over het dochttertje (gewonnen door kapitaalcrachtige schoonvader); de uitzetting

uit het predikantenambt door de synode en de vlucht van de barones en de dominee naar het buitenland, nadat hij voor de tweede keer, nu voor een vermeende omkoping tijdens zijn opsluiting, een celstraf krijgt opgelegd. Uiteraard is de stof voor *De barones en de dominee* Wim Coster – historicus en schrijver van verscheidene historische werken en biografieën – niet komen aanwaaien. Hij heeft intensief speurwerk verricht onder meer in archieven en op het internet. Verder voerde hij uitvoerige gesprekken met de vele nazaten. Ook wist hij de kleinzoon op te sporen van het kind dat

in Frankrijk werd achtergelaten. Hoogtepunt van zijn zoekacties zal ongetwijfeld het eerste telefoongesprek met de hoogbejaarde nakomeling zijn geweest, in het bijzonder de schok der herkenning na het memoreren van een aantal feiten, als hij aan de andere kant van de lijn hoort: 'C'est mon grandpère!' Hoe het ook zij, het researchwerk is niet tevergeefs geweest. Nauwgezet en in heldere taal heeft de auteur zijn bevindingen tot een meeslepend verhaal verwerkt. Door alle gebeurtenissen en intriges leest het boek als een naturalistische, deterministische en fatalistische roman. (Couperus zou vermoedelijk jaloers zijn geweest, als hij het verhaal had gekend en mogen opschrijven!) Ook in historisch opzicht boeit het werk vanaf het begin. De strenge normen en waarden, de dominantie van de protestants-christelijke godsdienst met haar tale Kanaäns, het standsverschil, de onmacht van de geneeskunde. Het lijkt of de lezer in een ver verleden kijkt. Ook tal van situaties zijn in onze tijd nauwelijks meer voor te stellen. Zo vinden er buiten de gevangenis samenscholingen van trouwe aanhangers van de dominee plaats, die in zijn onschuld zijn blijven geloven en hem luid toezingen en voor hem bidden. Alsof de werkelijkheid vergeleken met nu een totale metamorfose heeft ondergaan. Maar dat is natuurlijk niet het geval, want eigenlijk heeft het liefdesdrama, dat ik de lezers van *Kleio* van harte aanbeveel, zich pas anderhalve eeuw geleden voorgedaan.

Gert Moleman

DE BARONES EN DE DOMINEE.

EEN VERBODEN LIEFDE IN DE NEGENTIENDE EEUW.
Wim Coster (Balans, Amsterdam 2016), 288 blz., € 19,99